

Preek over Deuteronomium 6:4-9

Gehouden op de 5^e zondag van Pasen, 19 mei 2019 in de Maranathakerk te Den Haag

Gemeente van Christus,

Het is een beetje jammer, maar ook begrijpelijk: het beste kennen wij die zinnen uit het Oude Testament die in het Nieuwe Testament geciteerd worden. Uit de eerste lezing zal u dan ook waarschijnlijk de zin “heb de HEER, uw God, lief met hart en ziel en met inzet van al uw krachten” bekend in de oren hebben geklonken, omdat Jezus dit gebod samen met het gebod van de naastenliefde onderstreept.

Hier staat echter veel meer, de zin ervoor is een uiterst belangrijke oproep, in mijn eigen vertaling: “Luister, Israëel, de Heer is onze God, de Heer alleen!” Deze zin is hét hart van een wereldgodsdienst, hij klinkt wereldwijd in elke joodse synagogendienst, net zoals bij ons vroeger het credo en tegenwoordig nog het Onze Vader. Hij is hét joodse geloofsbelijdenis en vormt zo eveneens een stuk christelijke én islamietische DNA. Deze drie monotheïstische, abrahamitische godsdiensten dragen de genetische code van deze belijdenis.

Maar wat zegt deze genetische code? Daarvoor moeten ook wij goed luisteren. Als de rollen met de Torah, de vijf boeken van Mozes feestelijk de synagoge worden binnengedragen, dan klinkt deze belijdenis: “Sjema Jisrael, hasjem elohenu, hasjem echad!” Als je de Hebreeuwse Bijbel openslaat, staat er zwart op wit natuurlijk twee keer de Godsnaam in deze zin, het expres onuitspreekbare tetragram JHWH. In het Jodendom is die naam zo heilig dat hij onuitspreekbaar is gemaakt en niet in de mond wordt genomen. De joden zeggen daarvoor in de plaats of Adonai, Heer, wat ook in onze Bijbels staat, of hasjem, “de naam”.

Dat is veelzeggend: God heeft een naam, laat zich identificeren. Vanuit de brandende doornstruik heeft God, voordat hij Israëel uit het knechtschap van Egypte bevrijdde, deze naam, haast onvertaalbaar, met betekenis gevuld: Ik ben die ik ben. Of: ik zal zijn die ik zal zijn. Of: ik zal met je zijn. Dichterbij komen wij helaas niet, maar voorzichtig duidend drukt deze naam trouw uit. God is en blijft trouw aan zichzelf en aan zijn volk – gisteren, vandaag en in alle toekomst. Gods beloftes zijn betrouwbaar.

En van deze betrouwbare God zegt dus deze belijdenis dat alleen hij onze God is. Dat is natuurlijk een positief, zelfbewust en hoopgevend belijdenis. Hiermee belijdt het Jodendom en op haar schouders staande ook wij christenen en de moslims vroom en vrolijk, welke God uitsluitend hun en onze God is, zonder andersgelovigen daarmee te kleineren.

Toch jammer genoeg is dit maar een kant van deze genetische code. Want zoals u op uw liturgie kunt zien, kan deze belijdenis ook evengoed op een andere manier vertaald en begrepen worden, zoals het de Nieuwe Bijbelvertaling doet: “Luister, Israëel, de Heer, onze God, de Heer is de enige!” En dat heeft ver reikende consequenties: Zo vertaald en begrepen ligt deze belijdenis aan de grondslag van wat religiewetenschappers het “intolerante monotheïsme” noemen: “alleen onze God bestaat, hij is de enige, jullie God bestaat dus niet”. Helaas mogen wij niet de ogen ervoor sluiten dat deze belijdenis, zo begrepen, haast als geen tweede motor voor religieus gemotiveerd geweld was en is. Het treurige fenomeen dat sommige gelovigen bereid zijn om hun eigen geloof met moord en geweld door te drukken, nemen wij vooral als islamitisch probleem waar, ook al zijn ook nog vandaag de dag, bijvoorbeeld in Oeganda en de Centraal-Afrikaanse Republiek, christelijke milities actief die anderen alleen daarom afslachten omdat zij geen christenen zijn of zich niet willen laten bekeren terwijl een mes op hun keel zit. Dit zet de lange en bloedige geschiedenis van de christelijke missie en kolonisatie voort, die, God zij het geklaagd, met geweld afgedwongen dopen kent sindsdien de kerkvader Augustinus deze in de 4^e eeuw een “act van christelijke naastenliefde” noemde. Een geschiedenis die massaslachtingen kent, sindsdien keizer Karel de Grote in het jaar 782 in het zo genoemde “bloedbad van Verden” 4500 saxonen liet vermoorden omdat zij de doop weigerden. Een geschiedenis die tenslotte ook haar eigen, bloedstollende en weerzinwekkende variatie op het “Allahu akbar” van islamietische fundamentalisten kent: de roep “Deus lo vult”, “God wil het”, in de middeleeuwen veelvuldig geroepen om kruistochten of pogroms tegen joodse medemensen, om verkrachtingen en moord op mensen te legitimeren gewoon en alleen omdat zij geen christenen zijn. Omdat ze niet de God aanbidden die volgens de daders toch “de enige” is.

In Duitsland heeft de filosoof Odo Marquard enkele jaren geleden een oproep uitgegeven die op opmerkelijke manier op deze geschiedenis reageert, de oproep om het polytheïsme, de veelgoderij te omarmen. Simpel gezegd stelt hij dat wij het geloof aan maar een God achter ons moeten laten om het religieuze potentieel tot geweld af te schudden. Wie tenslotte maar in een enkele God gelooft, maakt automatisch alle anderen tot ongelovigen die men van zijn eigen gelijk moet overtuigen. Dat kan eenvoudig sommigen in verleiding bren-

gen om de onwillenden van de andersgelovigen met behulp van geweld te “overtuigen”. Dit risico kent het polytheïsme, volgens deze filosoof, niet.

Gemeente van Christus, Odo Marquard heeft gelijk. Hij heeft gelijk ermee om een wond open te leggen die wij maar al te graag onder het tapijt keren. Hij heeft gelijk ermee om religieus gemotiveerd geweld aan te klagen en om een oplossing ervoor te zoeken. En toch deugt zijn oplossing niet, toch zal door een omschakeling naar veelgoderij te veel verloren gaan! Want in de naam van deze ene God werd Godzijdank niet alleen onmetelijk veel geweld gepleegd! Nee, juist deze belijdenis, “Luister, Israël, de Heer is onze God, de Heer alleen!”, heeft ontelbare mensen door tijden van duisternis en nood en geweld heen gedragen. Met deze woorden in het oor hebben mensen de hel van de concentratiekampen van de nazi’s overleefd zonder stuk te breken. “Luister, Israël, de Heer is onze God, de Heer alleen” – en dus niet zij die zichzelf als “Herrenrasse” voor goden houden die boven recht en wet staan. Waar religieuze mensen, joden, christenen of moslims, ook onderdrukt werden, getuigden zij later van de kracht juist van deze belijdenis, van deze monotheïstische overtuiging.

En dus dáárom roept onze lezing vanochtend op om op verschillende manieren moeite ervoor te doen om deze belijdenis altijd te herinneren: kinderen leren het zodra zij kunnen praten, op de schoot van hun ouders, bij het slapengaan en bij het opstaan moet het gememoreerd worden. Zo moet deze belijdenis haast een soort religieuze genetische code worden, een zin die bepaalt hoe je in het leven staat. En zeker in het orthodoxe jodendom heeft dat tot een indrukwekkende spiritualiteit van het herinneren geleid, die juist deze verzen zeer serieus neemt: in de zogenoemde mezoeza’s, kleine kokers aan de deurposten van hun huizen, zit een papiertje met deze belijdenis erop, net als in de kastjes aan de tefillim, de gebedsriemen op hun armen en voorhoofden – een soort afneembaar tatoeage.

En wij, die wij nog mezoeza’s nog tefillim kennen en Godzijdank niet onder geweld of onderdrukking moeten lijden? Wat kan onze specifiek christelijke perspectief op deze woorden zijn?

Ten eerste heeft Jezus het gebod om de Heer, die alleen onze God is, lief te hebben onlosmakelijk met het naastenliefde- gebod verbonden: “Heb de Heer, uw God, lief met heel uw hart en met heel uw ziel en met heel uw kracht en met heel uw verstand, en uw naaste als uzelf.” En deze naaste is juist niet alleen degene die wij sowieso al als naaste zien, onze gezinnen, families en vrienden. Nee, onze naasten zijn de hulpbehoevenden, de slachtoffers van oorlog en geweld, de vluchtelingen die dichtgetimmerde grenzen bestormen of in gammele bootjes hun leven riskeren, de eenzame ouderen en de gepeste kinderen. Alle gediscrimineerden, uitgesloten en onderdrukten zijn onze naasten. Dus juist ook alle slachtoffers van intolerante, meedogenloze gelovigen, zelfs als dat misleide christelijke broeders of zusters zijn! Wij zijn en blijven opgeroepen om in de naam van onze God deze naasten lief te hebben, hen te steunen en te helpen. Onze ogen, harten of grenzen te sluiten – dat is voor ons geen optie!

Daar komt een tweede bij: Jezus heeft het joodse gebod van de naastenliefde uitgebreid met het gebod van de vijandsliefde. Alleen hen lief te hebben die daarvoor open staan, is makkelijk. Maar Jezus roept ons op: “Heb uw vijanden lief en zegen hen die jullie vervloeken!” Beantwoord niet geweld met geweld, maar ga op zoek naar wegen om het geweldsspiraal te doorbreken, juist ook het spiraal van religieus geweld! Zeker, het is lastig, ja onmogelijk, om die vreselijke IS-vent in zwart gevechtstenu met een mes in zijn hand of om de daders van Parijs, Zaventem of Utrecht lief te hebben! En toch draagt Jezus ons dát op! Hoeveel zou vandaag de dag in onze wereld al met een kleine stap die kant op gewonnen zijn! Namelijk met de ontdekking dat deze en andere “vijanden” niet alleen vijanden zijn, maar ook mensen! Misleide, kwaadwillende mensen die het spoor bijster zijn, ja zeker, maar toch ook mensen met angsten, verwondingen en frustraties die misschien in de verte best op die van ons kunnen lijken.

Alleen met liefde kan dat lukken, met de broederlijke en zusterlijke liefde waartoe Jezus ons in de tweede lezing oproept: heb elkaar lief. Niet alleen de christenen de christenen, ook algemeen: mensen andere mensen, ongeacht onze verschillen. Deze liefde groeit voor ons uit het vertrouwen in Christus, uit zijn solidariteit met ons tot in de dood en door de dood heen. Deze liefde zoekt steeds naar concrete, praktische daden: “Wat jullie gedaan hebben voor een van de onaanzienlijksten van mijn broeders of zusters, dat hebben jullie voor mij gedaan.” Juist in de van ons verwijderde, verschillende en hulpbehoevende ander ontmoeten wij de gekruisigde die alles wat de wereld hem kon aandoen heeft uitgehouden. Dan mogen wij erop vertrouwen, dat Pasen niet ver meer is, dat de ochtend gloort en het duister zal verdrijven. Hij die ons hart met vreugde laat overstromen en met liefde vult, om de wonden van deze wereld te genezen, zal ons steeds weer toeroepen: “Luister, Israël, luister christenheid: de Heer is onze God, de Heer alleen!” Amen.